

«تۈرك يۈردى» ابلىغىي يىلك ۱۳ نجى صايسىندىرە اعتباراً

تۈركلۈك دالھى شاعرى عبدالھۈسەم بەگ افسىرىنىڭ يازمى

مەسايدى يازىلمىسى «لېيىزى» نامىدىكى نىشە باشمۇرە مەيدۇر.

تۈرك يۈردى

ناشرى : تۈرك يۈردى

مەدېرى : محمد امين

صايفى ۱۱

۷ مارت ۱۳۲۸

يىل ۲

یونجی ماده — ایلک ییل، درنکی قورانلر ایش کورر .
 سکونجی ماده — جمعیت افرادی کثول و مکیفاتک ترکنه تشویق اولنور. و ترک
 ایدنلره مکافات و یریلیر .
 طقوزنجی ماده — کبره جک کچ سوز برلکیله قبول اولنور و یمین ایتدیریلیر .
 اونجی ماده — اداره هیئت، درنکی قورانلردن بر رئیس و مرخص مسئول، بر
 یازنجی، بر فطوغرافچی، بر تاریخچی و بر مدیر اموردن عبارت اولوب بش کشیدر.
 اون برنجی ماده — یمین اصولی: تکریمزه آند ایچهرک خاقانمزه، بایراغمزه .
 نظاملرمزه، آمرلرمزه، آنا و بابالرمزه صادق قالد جغمزه سوز و یریرز .
 اون ایکنجی ماده — درنک صومعه صاغلام وایشه یارار وجودلر یتشدیرمکه
 چالیشه جق، تورک اوغلنی هرزوره کوکس کرمکه، هرمانی آشمغه آلیشدیرمکه جقدر .
 بومقصده ایرمک ایچون موجود اولان تربیه بدنیه شعبه لرنده خدمت ایدبله جکدر .
 اون اوچنجی ماده — درنک هیئت اداره جه قبول ایدیلش برقیافتی واردر .
 بتون افراد ایش باشنده بو البسه یی کیر، البسه لک انتظامی محافظه ایتمسی شرطدر .
 اون دردنجی ماده — انفعالات شخصی دن تجردله مقصدمن اولان غایبه واره ییلمک
 ایچون قبلر بر، فکرلر بر اوله رق اوغراشمق اک یوجه املمزددر .

سیاست

آلتایله طوغری

(باشی ۱ نجی ییلک ۱۲ نجی صایسندده)

اوروپایی استیلا ایدن مانغول — قین — تورک قوملری متعدد سلطنتلر
 قوردیلر . بوسلطنتلرک اک بویوکی چنکیز خان ایمپراطورلنی ایدی . چنکیز
 ایمپراطورلنی بولندیکی زمان شرقه دوشن پارچه سندن، « آلتون اوردو خانلنی »
 تگون ایله دی . بوکونکی روسیه نك بوتون اوروپائی قسیمله، آسیای روسینکده
 غرب طرفه ایکی یوز ییلدن فضلہ حکم سورن آلتون اوردو خانلنی، کیت
 کیده، داخلی و خارجی برطاقم علتلرک تأثیریه اقتدارینی غائب ایتدی، اداره
 ملک ایلیه میه جک حاله کلدی و نهایت اوده پارچه لندی . ایشته بوضره لرده
 تورک — تاتارلردن بر قسیمی آلتون اوردو مرکزندن آیریلق صورتیه « ایشیم »

نهری اطرافندہ یرلشہرک اعلان استقلال و جوجی خان اخفادندن بر ذاتی خان
انتخاب ایتمشلردی . لکن عائله سلطنت پیئندہ کی نفاق و شقاقدن طولانی
بو حکومت آنجق بر بوجوق عصر قدر پایدار اولہ بیلوب روسلر طرفندن
محو ایدلدی .

میلادی ۱۳۵۰ سنہ لرنده ایشیم خانلی شہزادہ لرندن « چینکی » اسمندہ
برسی ، ایشیم خانی « بیگ قوندی اوغلان » نام ذاتی قتل ایله حکومت و سلطنتی
کندی آینه کچیرمش ایدی . فقط بیگ قوندی اوغلانک اتباعی طرفندن وقوعی
ملحوظ انتقامدن خوف ایدہرک پایتختنی « تورا » نهرینک ساحلہ نقل ایله
« چینکی تورا » (شیمدیکی تومہن) نامندہ بر شہر تأسیس ایتدی . جوق
یکمدن بیگ قوندی اوغلان خانک حفیدی ابراہیم ایاف ، چینکینک اوغلی
« مارا » خانی مغلوب ایدہرک ضبط حکومت ایتدی . فقط بودہ بالآخرہ
چینکی سلالہ سندن محمد یدیلہ مقتول اولدی . محمدہ انتقامدن قورقارقی ایتیش
نهری طرفلرینہ ہجرت ایدرک ، میلادی ۱۴۹۵ تاریخلرنندہ « ایسکدہ » اسملی
بر شہر تأسیس ایلدی و اجرای حکومتہ باشلادی . بوصرہ لردہ « چینکی
تورا » دہ دخی یکی بر حکومت ظہور ایدہرک استقلالنی اعلان ایتشدی .
وقایع مذکورہ دن یک آرزو کر ا مرتضی خان بن ابراہیم خانک اوغلی
« کرمہوم » خان ، محمد خان اوغلی یادکار خانک حکومتی بوزارق اتقسام
و اغتشاش حالندہ بولونان بوتون سیریہ قطعہ سی تخت حاکیتہ آلمشدی .
ایشتہ روسلرک سیریہ دخول و نفوذلری اتناسندہ اورادہ بولنان تورک
تاتارلرک حالی شو مرکزدہ ایدی .

•••

سیریانک تورک خانلری کندی آرالرنندہ بویلہ بوغوشوب طوررکن روسلر
یاواش یاواش سیریہ ایجرولرینہ طوغری نفوذ ایدیور ، اورادہ جریان ایدن
بوتون وقوعاتی جدی بر نظرلہ تعقیب و تفحص ایلہ یورلردی . سیریہ قطعہ سنک
توکلی حیواناتجہ یک زنکین اولدینی حقندہ کی روایتلر ، اوتہ دنبری ناووغورد
تاجرلرینک اشتہارلرینی جلب ایدرک ، اونلری اورایہ چکیوردی . تامیلادی

اونبرنجی عصرده ناووغورد تاجرلریله بوغریچار (آستافلر، ساموئیدلر) آراسنده توکلی حیوانات یعنی کورک تجارتی ایدیلدیکی معلومدر. ناووغوردلیرک اسکی یازیلرینه، آثار مضبوطه لرینه باقیلیرسه روسلرک سیریا قطعه سنه پک اسکی زمانلرده کیدوب کلدکلری کوریلیر. اون ایکنجی عصرده ناووغورد تاجرلرندن «کوراتادوغویچ» نام ذاتک تدقیقات تجاریه ده بولنق اوزره سیریا به بر هیأت کوندردیکی واون دوردنجی عصرده (۱۳۶۴) بوغرو قطعه سندن (اوبی نهرینک منصبی) «الکساندر آباقوسویچ» ایله «استه پان لاپا» نام ذاتلرک نووغوروده عودت ایتدکلری معلومدر. بونلر معیتلرینه برخیلی محارب آلارق بوغرو طرفلرینی استیلا ایتک واورا اهالیسندن ویرکو طویلامق مقصدیله عزیمت ایتشاردی.

نووغورودلیر اسکی قوت و شوکتلرینی غائب ایدنجه بوتون بو اراضی مفتوحه موسقوفیلرک الینه کچمشدی. مسقوف کبارلری (پرنسلیری) ده نووغورودلیرکی سبریا ده کی اقوامه قارشى عسکر سوق ایدهرک ویرکو طویلار، ظهور ایدن عصیانلری باصدیریرلردی.

بوکی حرکات عسکریه دن بری ۱۴۶۵ ده «واسیلی اسفراپا»، دیکرلری ده ۱۴۹۳ ده «کناز قورپسقی چورنی» ایله «صالیتق» و ۱۴۹۹ ده ینه «کناز قورپسقی» ایله «اوشاقوف» آدلی قوماندانلرک تحت اداره لرنده وقوعه کلمشدر؛ لکن بوسفرلر و ووغولیچ، استاف، ساموئیدکی حرب و ضربدن پک آز نصیلری اولان قورقاق قوملر اوزرینه اجرا ایدیلوردی. امیرتیسسه سواخلنده بولسان و مزایای عسکریه یی حازر جنکاور تورک - تاتار حکومتلرینه قارشى بویله متجاوزانه حرکتلر پک آز اجرا ایدیلشدر.

فی الواقع روسلرک سیریا به او یله سرکشانه کلوب کیدشلی اوقطعه نك حاکم مطلقلری بولنمسی لازم کلن تورک - تاتار حکومتلرینه قارشى بر نوع میدان اوقومق، دیمکدی. لکن تورک - تاتارلر حربجو و جنکاور اولملرینه رغماً کندی آرالرنده کی اختلافدن طولانی حدودی پک واسع اولان سبریانک هر طرفی تحت حاکمیتده بولندیریله یوردی. هله شمالی سبریا ده کی بوتون اقوام،

باشی بوش، مستقل بر حالدہ یاشیورلر، تورک - تاتار خانلرینه تابع بولمیشورلردی، روسلرک استیلا ایتدکلری مملکتلر، اصل ایشته بواقوامک یرلری ایدی .

سیریاتورک - تاتار حکومتلری خارجه قارشى کندیلرینی مدافعه ایدمبیله جک بر حالدہ بولمقله برابر - ارالرنده کی اختلافدن طولانی اولاجق - علی اکثر مسقوف حکمدارلریله ائی کچمک جهتی التزام ایدرلر واونلره ایلچیلر، هدیهلر کوندریر، طوردرلردی . حتی بعض قورقاق و بجرکسز خانلرک ویرکو اعطاسنه قدر تنزل ایتدکلری واقع اولمشدر ...

چار فیودورک فرمانلری مجموعه سندہ، سیرییا خانلرینک قهرمانلرندن بولنان کوچوم خانه کوندریش ۱۵۹۷ تاریخی برمکتوبده، دینلیورکه :

«اسکی زمانلردنبری سیرییا قطعہسی بزم اجدادمزک مستملکہسی ایدی . سنک جد اعلاک اباف چار سیرییا قطعہسنک حکمداری ایکن، سیریایلر بویوک حکمدار اجدادمزه ویرکو کوندرمشلردر. اباف چاردن سوکراسیرییا حکمدار لغندہ بولنان محمدکناز، قاضی کناز، یادکار کناز هبسی بزم حکمدار باہارمزه وروس کنازی بویوک ایوان واسیلوویچه ویرکو ویرمشلردر .»

موسقوف حکمداری مدہش ایوان اورال طرفلری ایله سیرییا حدودندہ کی اہالینک حیات و معیشتی، او حوالینک احوالی تدقیق ایتک، ایجابنه کورہ چابولجلیق ایله مک، واونلره روسلری طائفق اوزره «اوستروغونوف» ایله «بوریس غودونوف» نام سرکرده لرک تحت اداره لرنده برر مقدار عسکر کوندرمش ایدی . بونلر ایوان طرفدن مأذون اولدقلری وجهله اورال طرفلر - ندہ کی اہالییه - کہ اکثری اسلام و تورک ایدی - قارشى بک زیاده شدتله دورانیورلردی؛ هله ایپسز، صاپسز معیتلری هر درلو ظلم وغدر اجراسندن اصلا چکنمه یوردی . ظلم و یغمدان بزار اولان اہالی روسلره قارشى قیام ایتمش، یتمش سکسان قدر روس تجارینی قتل ایله ماللرینی یغما ایتمشلردی . بونک اوزرینه مدہش ایوان کوندردیکی چتہلرینک شدتی دها زیاده آرتدیردی؛ ارککلرک قتل عامی، چولوق - چوجقلرینک حبسنی امر ایتدی ..

استروغونوف ایله بوریس غودونوف فرقهلرینه بالآخرہ اوتہ دنبری بخاراء

عجمستان طرفلرنده، ایدیل بوینده، قطاع طریقلك، یغما کیرلك ایدەرك
 کچین اشقیاچتلری ده التحاق ایتمش اولدیغندن، اورتالغی حقیقه یاقوب ییقورلردی.
 چار ایوان، استروغونوف و همپاسی طرفندن اجرا ایدیلن حرکاتك حکومت منفعتنه
 دکل، بلکه کندی حسابلرینه یاییلدیغنی و برده یغما کیرلگی و ظلمی ایله شهرت بولان
 یارماق نیموقس یچ نام حیدودر یئسنك ده بونلره التحاق ایدەرك، یولقسز قلرك، قتل
 ومظالمك هر درلو حدودی کچدیکنی خبر آلاق، مشهور مرحتسز لکنه رغماً
 متأثر اولمش و استروغونوفه شدیدالمال برمکتوب کوندرەرك حرکاتی مؤاخذه
 ایلش ایدی. بونك اوزرینه یارماق و یولداشلری چار ایوانك دائرة نفوذندن
 چیقوب شماله طوغری کیتمشلر و یولده راست کلدکلری فرقهلری مغلوب،
 اورتالغی یغما، اهالی بی قتل عام ایدەرك سیریا به کوممشلردی. یارماقك استیلا
 و تخریباتندن الك زیاده متضرر اولان تورک-نوغالیر چار ایوانه سفیرلر کوندرەرك
 شکایتلرده بولئیور، فقط فائده بر نتیجه الیه ایدەمه یورلردی. یارماق ایسه دائماً
 ایلروله یور، دائماً غالب کلیوردی. ۱۸۵۲-۱۸۵۳ سنه لری وقوعه کلن مصادمه لرده
 یارماقك صولتی خیلی کوشه دی ایسه ده ینه ایلرولمکده دوام ایدیور، تورا
 نه ری بونجه اینیوردی.

سیریا خاندانندن آلتی بك کندیلرینك الی سلاح طوتار اتباعلریله تورا نه رینك
 طوبوله منصب اولدیغی یرلرده یارماق ی قارشولادیلر. آرالرنده بك قانلی بر محاربه
 وقوعه کلدی. روسلر ایچون یکانه امید نجات، قطعی مقاومته ایدی. حالبوکه
 تورک بکلرینك معیتی دهاده بارینه بیله جك بك کنیش یرلری بولندیغندن بحق
 شجاعت کوستره مدیلر، مغلوب دوشدیلر. بونکله برابر طوبول تورک-تاتارلری،
 یارماق ی راحت یراقایورلردی؛ یارماق دائماً حربه مهیا بولنمق مجبوریتنده ایدی.
 فقط ینه ایلرولئیوردی. (تورا) نك منصیله «قاراوول یار» آراسنده کی مسافه بی
 نه ر طریقله اوچ هفته ظرفنده قطع ایتدی. قاراوول یاره قریب طوبول
 نه رینك طار بر یرینی کورچوملیر (کوچوم خانك تبعه سی) سد ایتشلردی.
 یارماق فرقه سی اوچ کون محاربه دن صوکرادی قیرارق «تاووا» نه رینه قدر
 ایلرولدی. بورایه کلنجه یاماق و معیتی طوبول شهرینه می کیتمک، یاخود

بوسبتون دونهرك آرتق اورال. می عودت ایتمک جهتلرینی مذاکره ایتشار و عسکرلری آزالمش، قالانلری ده پک زیاده یورولمش اولماسنه منی ابتدا بوسبتون دونمک مناسب کوریلش ایسه ده بالاخره طوبوله قدر ایلرولمکه قرار ویریلشدی.

کرموم ضاه جمع ایتدیکی دورت بش بیک قدر عسکرینی یکنی محمد قولک اصری آلتی ویرمک یارماغه قارشى جیقاردی. ۱۸۵۳ سنه سی تموزک یکر میسند «پاپاس اورمانی» قریبند ایکی طرف قارشولاشدیلر. قاتلی بر محاربه وقوعه کلدی. نتیجه ده مسلمان - تورک عسکرى رجعته مجبور اولدی. یارماقلیلر تموزک یکر می آلتیسند نهر طریقيله «طوربا» نهرینک منصبه قدر ایلرولدیلر؛ واوراده ینه اوکلرینه کوجومیلر جیقادی. یارماق عسکرینک یاریسی محو اولمش ایدی؛ قارشولرینه جیقان قوت غلبه لك کورینوردی. بر از دیکلنمک اوزره «قارمچین اولوسی» نام قیشلاق قریبند توقفه قرار ویردیلر. آرادن ایکی هفته قدر بر مدت کچر کچمز اطرافلرینک تکرار کوجومیلر طرفندن قوشادیلش اولدیغنی کوردیلر. قاجق ایستدکلری حالده شمدی به قدر قزاندقلرینی غائب ایتمکدن قورقیورلر، طوئشمق اوزره ایلرولمک ایچوند کافی درجه ده قوته مالک اولمداقلرینی بیلیورلردی. نهایت ینه طوبولک منصبه طوغری ایلرولمه یی ترجیح ایتدیلر؛ وایلرولدیلر. حتی کوجومک «میرزا آتیق» عنوانی بر شهرینی بیله ضبط ایتدیلر. آرتق قیش ده باصمش اولدیغندن بوموسی کچیره جک بر قیشلاق تدارکی لازمدی. قیشلاق بولمق قولایدی؛ کوجومیلرک قیشین تعرضه قالقیشمیه جقلری ده آکلاشیلوردی. آنجق، فرقه سیچون قیشی کچیره جک قدر ارزاقک بولنامسی یارماقی دوشوندیریوردی. نهایت صوک قرارى ویرمک لازم کلدیکنی آکلادی. بوتون قوتی طوبولایه رق محمد قوله هجوم ایتدی؛ و بومهم محاربه نتیجه سند محمد قول مجروح دوشدی، عسکرى ده بوزولدی. کوجوم خان بووقعه دن پک زیاده متأثر اولدی، یاسه دوشدی، جانلرندن بیقمش بواشقی جته سیله باشه چیقهمیه جغنی آکلادی. تشرین اولک نهایترینه طوغری اورالرینی ترک ایدمک ایرتیشک یوقارولرینه طوغری ایلرولمکه باشلادی.

يارماق قالان قيشلارلى تحكيم ايتمك ايستور ؛ فقط عسكرينك آزلنى بو تشبه مانع اوليوردى . مقدار كافى قوته مالك اوله بيلمك ايچون چار ايوانه مراجعته قرار وىردى . هم كنديسى عفو ايتدىرمك ، هم ده معاونت ايستمك اوزره امنيت ايتدىكى آدملردن برقاچنى موسقوايه چارك زدينه كوندردى . مدھش ايوان يارماغك حرڪات و موفقياتندن محظوظ اوله رق عفو ايتدىكدن باشقه يارماغه « سىپرييا كنازى » عنوانى اعطا ايلدى : برى آلتوندىن ديكري كموشدن اولمق اوزره كو كس و آرقه لق ايكي زره ايله بالذات اوزرينه كيدىكى كوركى ده هديه اوله رق كوندردى . معيتمده بولنان افراده معاشر تخصيص ايتدى ؛ وقوه معاونه كوندردى . چارك بومعامله سى يارماق وچته سنك بالطبع دها زياده كسب جسارت ايتمه لرينه سبب اولدى .

بيتمدى مليم ثابت

مطهرعات

تنظيماتچيلىق علمينه

صوك آيلرك وقايى ، عثمانلى تورك افكار عموميه سنى ، « دوره تنظيمات » ك تدقيق و محاكمه سنه سوق ايدىرك ، « تنظيماتچيلىق » علمينه برجرىان حصوله كتىردى . « تنظيمات » و « تنظيماتچيلىق » مسأله سنى ، منور توركلرك پيشگاه تفكر و مطالعه سنه ، صراحت تامه ايله ايلك اوچك وضع ايدى ، ديار بكرلى ضيا بك اولمشدر . فقط مسأله نك عناصرى ، آز چوق دوشون دماغلرده ، برخى زماندىرى ، تعضو و تشكىل ايدى مكسزىن چالقسانمىور دكادى . مثلاً شوسطرلرى يازان بيله ، ملت عثمانيه احداثى تشبثك و اهيلكنى ادا ايدركن ، [۱] ياخود مدرسه لرك اصلاحه اصلا يناشلماقسزىن صرف مكاتب نظاميه تأسيسنه چاليشلمش اولماسنى مواخذى ايله ركن [۲] تنظيماتچيلىغه تعرض ايتمش

[۱] « اوچ طرز سياست » - صحيفه ۶:۴ و ۲۳:۱۶

[۲] « صراط مستقيم » . ۲۵ شباط ۱۳۲۵ - « مدرسه لرك اصلاسى »